

# ACHIZIȚII NOI

## F.A.S. Covasna

Filiala Arhivelor Statului județul Covasna a popularizat și în anii din urmă prevederile Decretului 472/1971 privind Fondul Arhivistic Național al R. S. România, conform căruia documentele cu caracter istoric sau documentar aflate în posesia unor persoane particulare își găsesc locul cel mai potrivit în depozitele Arhivelor Statului, unde sînt păstrate în condiții optime și pot fi introduse rapid în circuitul științific.

În acest fel, baza documentară a filialei noastre s-a consolidat și în perioada recentă prin achiziționarea — donații sau cumpărare — unor valoroase documente privind istoria locală sau națională.

În anul 1982 tezaurul documentar al filialei s-a îmbogățit cu 1412 documente din anii 1570—1919, achiziționate în principal de la Alexandru Kovács din municipiul Sf. Gheorghe.

Cele mai multe documente întregesc fondul „Familia Hamar din Alungeni” păstrat în depozitele filialei noastre.

O bogată corespondență, testamente, audieri de martori, hotărîri judecătorești, vânzări-cumpărări, schimburi de posesiuni, scrisori de cheazășie și zălogire, contracte etc. furnizează informații referitoare la cîteva domenii nobiliare din această parte a Transilvaniei.

Unele din aceste domenii sînt legate direct de familia Hamar, deci și de localitatea Alungeni, unde își aveau cea mai mare parte a posesiunilor.

Urmărind starea socială a familiei Hamar se constată că unii dintre membrii ei erau mari moșieri, obținînd profituri apreciabile din exploatarea muncii iobagilor. Documentele ne dau informații prețioase despre situația agriculturii și relațiile ce existau între familia Hamar și țărani iobagi de pe moșiile sale.

Unele documente se referă la inventarul bunurilor unor țărani iobagi, refuzul acestora de a presta obligațiile față de nobili și urmărirea celor fugiți de pe moșie. Altele se referă la conflictul dintre această familie și locuitorii satelor Alungeni, Lemnia, Covasna și Ruseni pentru proprietatea asupra unor terenuri; statistici privind pămîntul arabii și finețele din hotarul satului Alungeni; tabele cu familiile civile și militare impozabile.

Studierea fondului poate conduce și la obținerea unor date legate de evoluția domeniului feudal, mijloacele folosite pentru deposedarea țăranilor pentru creșterea domeniilor feudale.

Pentru exemplificare prezentăm cîteva documente care se referă la metodele folosite de către această familie nobiliară pentru a-și mări posesiunile. Astfel, acordarea de către Francisc Hamar, vameș în pasul Bran, a unui împrumut de bani locuitorilor satului Lisnău, în anul 1706, pentru plățirea impozitului a dus la pierderea de către acei locuitori a terenurilor care fuseseră zălogite pentru suma de 250 florini.

Alteori posesiunile erau dobîndite prin abuz, așa cum s-a întîmplat în cazul terenurilor comunității satului Alungeni (pășuni, finețe și mai ales o pădure) cîștigate de familia Hamar în urma unui lung proces intentat de comunitate și încheiat în favoarea Hamar-ilor.

Alți membri ai acestei familii au reușit să ocupe funcții de conducere, devenind asesori sau notari ai scaunului Kezdi, fapt ce le-a creat posibilitatea ca, alături de actele personale, să adune și acte oficiale, care se referă la întregul teritoriu al scaunului Kezdi. Aceste documente au o importanță istorică deosebită, oferind informații valoroase legate de viața economico-socială și politică a acestui district, despre relațiile dintre instituțiile existente în acele timpuri, și pot aduce elemente noi în studiul procedurii juridice din acea perioadă.

Pe lângă acestea menționăm și acele documente care includ date interesante în legătură cu arenda anuală pe care o plăteau oierii din Covasna pentru pășunatul oilor posesorilor munților Jiros și Kecskes. Astfel, în anul 1832 s-au dat 40 găleți de brînză pe an, iar pentru pășunile din satul Pava se plăteau 12 găleți de brînză anual.

Într-un alt document este exprimată poziția nobililor la adunarea generală a Scaunului Trei Scaune, din 19 iunie 1815, cu privire la ajutorul de război cerut acestui district de către împărat.

Bogate informații documentare furnizează și inventarierea terenurilor arabile, pășunilor și finetelor din Scaunul Kezdi.

Din rapoartele înaintate forurilor superioare de către notarul Scaunului Kezdi, Ludovic Hamar, aflăm unele date privind pagubele suferite de locuitori în timpul incendiilor din anii 1837—1848, precum și despre ajutoarele primite.

O altă achiziție valoroasă care a îmbogățit baza documentară a filialei este compusă din lucrările compozitorului profesor Carol Molnár.

Dintre cele 43 de lucrări muzicale care au intrat în depozitele noastre amintim cîteva compoziții orchestrale: marșul „Peste deal și peste munte” — 1929; „Simfonia I în Mi bemol” — 1930; „Suite simfonice” — 1947; „Vals Simfonic” — 1954; „Simfonia II” — 1959 și „Simfonia III” — 1964. De asemenea, se păstrează o serie de compoziții corale: „Cîntecul muncii” — 1933, „Țara mea”, cantată — 1953, „Cîntec despre țară” — 1961, iar pentru Teatrul Maghiar din Sf. Gheorghe compozitorul a scris muzica unor piese de teatru ca „Zboară mîngea” și „Speranța” — 1954.

Aducem și pe această cale mulțumirile noastre celor care au înțeles că este o datorie patriotică depunerea la Arhivele Statului a documentelor ce prin valoarea lor fac parte din Fondul Arhivistic Național și că, numai aici, la Arhivele Statului, sînt create toate condițiile de păstrare și punere în valoare a acestora.

VASILICA SZÁSZ

## F.A.S. Maramureș

Folosind informațiile culese pe teren, colaborînd cu profesorii de istorie din județ, cu cercetătorii la sala de studiu, în ultimii doi ani Filiala Arhivelor Statului județului Maramureș a făcut noi achiziții de documente, completîndu-și și pe această cale baza documentară.

*Colecția Acad. dr. Ioan Mihalvi de Apșa* s-a îmbogățit substanțial prin preluarea mai multor categorii de documente rezultate din activitatea de istoric a distinsului cărturar maramureșan, care a cercetat atît colecții particulare, cît și unele aflate în arhive oficiale locale sau din afara Maramureșului. În cazul în care a putut intra în posesia originalilor, le-a studiat și transcris, restituindu-le ulterior proprietarilor. Alteori le-a păstrat, iar cînd nu a avut posibilitatea să realizeze singur copii a apelat la oameni competenți. Multe copii de pe documente din arhiva Prefecturii județului Maramureș le-a colajonat și certificat în calitatea sa de jurisconsult al comitatului Maramureș.

Printre documentele din această ultimă categorie filiala a intrat în posesia unui registru, „*Protocollum productionis nobilium donatoriorum annis 1763, 1764, 1765, 1766 et 1768 elaboratum*” (2 volume). În acești ani o comisie specială a congregației generale a nobilimii locale a trecut la verificarea titlurilor nobiliare pe baza documentelor originale prezentate de posesorii titlurilor respective. Sînt consemnate privilegiile datînd din 1317, cel mai vechi, pînă în secolul al XVIII-lea, enumerîndu-se nobili maramureșeni, pe localități. Însemnările privind documentele „probatorii” prezentate, mențiunile făcute aproape în fiecare din aceste documente, că stăpînii lor se găseau în posesiunea averilor respective din vechime, „*ab antiquo*”, denumirea localităților, onomastica și toponimia constituie un indubitabil sistem de argumente cu privire la vechimea și continuitatea vieții sociale a românilor maramureșeni în vatra străbună.

Al doilea registru, purtînd același titlu, dar cuprinzînd rezultatele verificărilor din anii 1749—1751, se referă, de asemenea, la baza documentară prezentată în fața comisiei de verificare a nobilității, consemnînd cuprinsul diplomelor privilegiale dintre anii 1317—1762. Înregistrarea este făcută pe plăși, localități și familii, fiind enumerate toți membrii familiilor nobiliare.

Cele două registre, deși copii realizate în 1889, respectiv 1894, sînt cu atît mai prețioase cu cît originalele lipsesc, acestea fiind sustrase din arhiva prefecturii în timpul celui de-al doilea război mondial, după cum avea să constate încă în anul 1945 profesorul Ioan Birlea, revenit la Sighet, în calitate de profesor și „arhivar al statului”<sup>1</sup>.

Exemplare rare din *Magazinu istoricu pentru Dacia*, editat la București între anii 1845—1847 de August Treboniu Laurian și Nicolae Bălcescu, tomurile 1—5, intrate în posesia dr. Ioan Mihalvi de Apșa, după propria sa însemnare, în

<sup>1</sup> Arh. St. Baia Mare, Prefectura jud. Maramureș, act nr. 4 126/1945.

anul 1870, *Disertațiune istorico-critică și literară tratînd despre originea românilor din Dacia traiană*, a ilustrului său contemporan Vasiliu Maniu, tipărită la Timișoara în anul 1857 și colecția revistei *Transilvania* pe anul 1868, toate purtînd semnătura autografă a lui I. Mihalyi, precum și însemnări sau sublinieri ce-i aparțin, sînt numai cîteva dintre lucrările valoroase din vasta sa bibliotecă ce vorbesc de la sine despre strînsele sale legături cu lumea științifică românească.

Prezența acestor publicații în bibliotecă sa este firească, mai ales că Maramureșul, prin circulația cărții vechi românești, avea o bună tradiție în acest sens<sup>2</sup>. A. T. Laurian și N. Bălcescu, publicînd prospectul *Magazinului istoric pentru Dacia în Curierul românesc* al lui I. H. Rădulescu și în *Foaie pentru minte, inimă și literatură* a lui George Barițiu, din 8 respectiv 29 ianuarie 1845, indicau printre locurile și persoanele unde putea fi „prenumerată“ noua publicație și pe proto-popul Man din Ieud<sup>3</sup>.

Printre ultimele achiziții de la Lucia Mihalyi din Sighetu Marmatei figurează și revista *Transilvania*, numerele 1—25, din anul 1868 (conform căreia dr. Mihalyi de Apșa apare ca membru cotizant încă de la înființarea „Astri“), cîteva numere din *Gazeta Transilvaniei* din anul 1912, în legătură cu mitingul de protest de la Alba Iulia față de intenția guvernului de la Budapesta de a înființa episcopia greco-catolică maghiară de Hajdu-Dorog, expresie a intensificării procesului de deznaționalizare a românilor transilvăneni promovat cu insistență de guvernul de la Budapesta la cumpăna dintre cele două veacuri.

Deosebit de importante sînt numerele 35, 36 și 37 din *Gazeta maramureșană* apărute în anul 1925, an în care au avut loc la Sighet mari serbări culturale cu ocazia dezvelirii bustului autorului valoroasei lucrări *Diplome maramureșene din sec. XIV—XV*, Ioan Mihalyi de Apșa. Cu acel prilej ministrul Alexandru Lapedatu, referindu-se la cel omagiat, aprecia pe bună dreptate că monumentul reprezenta „chipul unuia din cei mai buni și mai merituoși fii ai acestui țînut...“, al bărbatului care prin purtarea, faptele și lucrările sale în mijlocul familiei, societății și neamului, a înțeles să dea vieții un sens și un scop moral și național mai deosebit decît alții<sup>4</sup>.

Din nefericire acest bust a dispărut în mod misterios în timpul evenimentelor tulburi de după Dictatul de la Viena<sup>5</sup>. Pentru o eventuală găsire și identificare publicăm în fotocopie imaginea sa așa cum arăta la dezvelire.

De la Vasile Chiș, țaran din Săliștea de Sus, pe Valea Izei, filiala a intrat în posesia unui valoros document din anul 1486 prin care Conventul de Leles, în baza poruncii regelui Matei Corvin (cuprinsă în transumpt) confirmă efectuarea trecerii și dării în stăpînire nobilului român Ioan Chiș și rudelor sale apropiate a unui sfert din moșia Săliștea de Sus din comitatul Maramureș. Pe lângă faptul că este primul document original păstrat, referitor la această veche localitate maramureșeană, el dă posibilitatea observării și îndreptării unor lacune strecurate în copia din anul 1762, eliberată de același convent, pe baza căreia Ioan Mihalyi de Apșa l-a publicat în *Diplome maramureșene din sec. XIV—XV* (Sighet, 1900, p. 590—582).

Cîteva documente valoroase și interesante au fost achiziționate de la Copalnic Mănăstur, localitate aparținătoare odinioară fostului District Chioar. Se distinge prin vechimea sa o diplomă privilegiată din anul 1666, bine conservată, dată de principele Transilvaniei, Mihai Apafi,

Gheorghe Mihalcea zis Papuc din

<sup>2</sup> Ioan Birlea, *Însemnări din bisericile Maramureșului*, București, 1909, p. 245.

<sup>3</sup> Cornelia Bodea, *1848 la români*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1982, vol. I, p. 283.

<sup>4</sup> *Gazeta maramureșană*, an VI, nr. 37/1925.

<sup>5</sup> Nicolae Iuga, *Diplomele maramureșene*, în „Tribuna“, an XXVII. 1983. nr. 22.



în cancelaria sa de la Alba Iulia, și câteva alte „diplome“ mai târzii, una dintre ele justificând și porecla depunătorului. Acesta, în anul 1911 a beneficiat de o bursă oferită de banca românească de credit „Rîureana“ din localitate, înființată cu concursul dr. Vasile Lucaciu, spre a merge la Timișoara să învețe meseria de pantofar. Acțiunea băncii „Rîureana“ făcea parte dintr-o măsură generală luată de societățile naționale, înainte de 1918, de sprijinire a românilor pentru deprinderea și practicarea altor ocupații decât agricultura.

De la preotul pensionar Emil Negruțiu din Hărnicеști au fost achiziționate o copie efectuată în anul 1808 de către împuterniciții comitatului Maramureș de pe diploma privilegială din anul 1617, prin care principele Transilvaniei îl trecea în rîndul nobililor pe Nicolae Albu din Sighet, pentru merit dobîndit în afaceri comerciale (in cunctis rebus et negotiis industriae), precum și tiparul sigiliului parohiei din Breb (Brebensis) din anul 1830.

După ce cu cîțiva ani în urmă juristul pensionar Cornel Gherman din localitatea Rohia a aflat că la Arhivele Statului filiala Maramureș se păstra doar un singur document din anul 1831, copie a procesului-verbal de verificare a nobilității familiei sale, a făcut investigații și a găsit la rude privilegiul original, din anul 1662, prin care erau înobilizați străbunii săi Ioan și Maxim Gherman, donîndu-l filialei. Grație prețuirii instituției Arhivelor Statului și din dorința de a lăsa documentele în deplină siguranță pentru urmași, harnicul cercetător al istoriei satului natal și Țării Lăpușului a făcut noi donații dintre care menționăm : actul de constituire a cooperativei de consum și valorizare „Comoara“ din Rohia și procesele-verbale ale adunărilor generale ale acționarilor din anii 1922—1940, două dosare în legătură cu construirea mănăstirii „Sfînta Ana“ din Rohia, monografia tipărite și în manuscris, calendare, precum și însemnări și date cu caracter monografic referitoare la istoria satului Rohia și a Țării Lăpușului.

Inginerul geolog Tiberiu David și profesorul Gheorghe Petrescu din Baia Mare au donat filialei cîteva documente cu caracter economic : o schiță (de anticipație la vremea respectivă), din anul 1846, a unui tunel care ar fi urmat să lege între ele minele de la Baia Mare cu cele din Baia Sprie, Cavnic și Băiuț, precum și alte schițe și hărți din anii 1847—1909 ale unor mine din hotarul orașului Baia Sprie.

Demne de remarcat sînt și cele cîteva zeci de documente din secolele XVII—XX colecționate de elevii Școlii generale din Budești și Liceul industrial nr. 5 din Baia Mare, al căror interes și pasiune pentru istorie a fost stimulat de profesorii lor Ion Tepei și Aurel Feștilă, ei înșiși întîlniți frecvent în sala de studiu a filialei. Acțiunea lor constituie încă o modalitate, insuficient folosită, pentru a ajunge în posesia unor documente aflate în Maramureș.

Atît celor la care ne-am referit mai sus, cît și acelor care le-au ușurat contactul cu Arhivele Statului dintre care menționăm pe profesorii Grigore Iuga din Săliștea de Sus, Pamfil Bilț de la Biblioteca județeană și Gh. Robescu de la Muzeul județean, le mulțumim și cu acest prilej.

VASILE CĂPÎLNEAN